

**Tamara Cierpiałowska**

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0002-5167-2128>

[tamara.cierpialowska@ignatianum.edu.pl](mailto:tamara.cierpialowska@ignatianum.edu.pl)

**Elżbieta Lubińska-Kościółek**

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0002-6106-4695>

[elzbieta.lubinska-kosciolek@upjp2.edu.pl](mailto:elzbieta.lubinska-kosciolek@upjp2.edu.pl)

## **„Człowiek bez barier” jako wzór osobowy w procesie wychowania i resocjalizacji nieletnich z perspektywy studentów kierunków pedagogicznych**

### **“A Man Without Barriers” as a Personal Role Model in the Process of Education and Resocialization of Juveniles from the perspective of students of pedagogical faculties**

#### **Streszczenie:**

Artykuł podejmuje problem kryzysu wychowania we współczesnym społeczeństwie oraz konieczności poszukiwania alternatywnych metod pracy z młodzieżą, szczególnie w obszarze wychowania i resocjalizacji. Wskazano na edukacyjny potencjał uczenia się z biografii osób określanych mianem „ludzi bez barier” – osób z niepełnosprawnością, które mimo ograniczeń realizują aktywną, sprawczą i twórczą postawę życiową. Ich narracje, osadzone w kontekście teorii psychotransgresji Józefa Kozieleckiego, stanowią źródło inspiracji, umożliwiające modelowanie postaw i wspieranie procesów zmiany. Wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów pedagogiki resocjalizacyjnej i kierunków pokrewnych potwierdzają wartość tej metody, jednocześnie wskazując na jej ograniczoną obecność w praktyce wychowawczej. Formułowane

wnioski uzasadniają potrzebę szerszego włączania narracji biograficznych do działań wychowawczych i resocjalizacyjnych.

**Słowa kluczowe:** uczenie się z biografii, „człowiek bez barier”, *homo transgressivus*, psychotransgresja, wzór osobowy, wychowanie, resocjalizacja, pedagogika resocjalizacyjna

### **Abstract:**

The article addresses the issue of the crisis of education in contemporary society and the need to seek alternative methods of working with young people, particularly in the field of education and resocialization. It highlights the educational potential of learning from the biographies of individuals referred to as “people without barriers” – persons with disabilities who, despite limitations, pursue an active, agentic, and creative life attitude. Their narratives, grounded in Józef Koźielecki’s theory of psychotransgression, serve as a source of inspiration, enabling the modelling of attitudes and supporting processes of change. The results of research conducted among students of resocialization pedagogy and related fields confirm the value of this method, while also indicating its limited application in current educational practice. The conclusions formulated justify the need for broader inclusion of biographical narratives in educational and resocialization activities.

**Key words:** biographical learning, „a person without barriers”, *Homo transgressivus*, psychotransgression, personal role model, education, resocialization, resocialization pedagogy

## 1. Wprowadzenie

Współczesne społeczeństwo doświadcza pogłębiającego się kryzysu wychowania, który znajduje odzwierciedlenie w narastających trudnościach młodego pokolenia w zakresie prawidłowego funkcjonowania społecznego. Deficyty dotyczące kształtowania norm moralnych, wartości oraz kompetencji interpersonalnych są diagnozowane jako czynniki zaburzeń relacji społecznych, ograniczonej integracji młodzieży oraz problemów z podejmowaniem ról obywatelskich i zawodowych. W badaniach IBE podkreśla się bezpośredni związek pomiędzy osłabieniem tradycyjnych

autorytetów, dominacją kultury masowej a utratą wzorców postępowania, co istotnie wpływa na jakość procesu wychowania<sup>1</sup>.

Coraz więcej młodych osób wykazuje trudności z adaptacją norm społecznych, co prowadzi niejednokrotnie do konfliktu z prawem. Analizy Z. Bartkowicza wykazały, że tradycyjne modele wychowawcze i resocjalizacyjne – oparte na kontroli i represji – nie odpowiadają na potrzeby emocjonalne, społeczne czy tożsamościowe tej grupy, co znacząco obniża ich skuteczność<sup>2</sup>. Wobec tych ograniczeń pedagodzy oraz specjaliści od resocjalizacji odchodzą od jednolitych, systemowych rozwiązań na rzecz podejść humanistycznych i zindywidualizowanych, które mają szansę wspierać pożądane postawy i ułatwiać reintegrację społeczną. Jednym z takich sposobów może być uczenie się z biografii Innego<sup>3</sup>.

## 2. Uczenie (się) z biografii Innego jako metoda wychowania

W ogólnym wymiarze uczenie (się) z biografii Innego polega na analizie i refleksji nad biografią udostępnioną przez jej „posiadacza”<sup>4</sup> i można je także traktować jako intencjonalne oddziaływanie narracyjne<sup>5</sup>.

W procesie wychowania i resocjalizacji nieletnich biografie pełnią wiele funkcji edukacyjnych: umożliwiają szybkie przyswajanie sprawdzonych wzorców, stanowią alternatywę dla drogi prób i błędów, oferują bezpieczne doświadczenie pośrednie, służą jako kryterium oceny własnego życia oraz zachęcają do rewizji osobistego świata przez odniesienie do cudzych działań. Ponadto dają nadzieję na kreowanie swojego losu, ułatwiają dostrzeżenie cech uniwersalnych, pomagają w poszukiwaniu sensu, pełnią funkcję kompasu teleologiczno-aksjologicznego, zmniejszają poczucie samotności, wzmacniają poczucie wspólnoty biograficznej oraz pozwalają na identyfikację własnych doświadczeń w przedstawionych historiach.

<sup>1</sup> M. Szyszka, *Sytuacja tradycyjnego autorytetu dzisiaj*, [w:] M. Rewera (red.), *Wzory i autorytety młodzieży*, Warszawa 2023, s. 89–101.

<sup>2</sup> Z. Bartkowicz, *Skuteczność resocjalizacji – w kręgu drażliwych pytań*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2, s. 45–54.

<sup>3</sup> E. Dubas, W. Świtalski (red.), *Uczenie się z biografii Innych*, t. 2, Łódź 2011. Inny czyli każdy nie-ja (R. Kapuściński za: E. Dubas, W. Świtalski (red.), *Uczenie się z...*); w artykule przyjęto za Ryszardem Kapuścińskim pisownię wyrazu Inny z wielkiej litery.

<sup>4</sup> E. Dubas, *Uczenie się z biografii Innych – wprowadzenie*, [w:] E. Dubas, W. Świtalski (red.), *Uczenie się z biografii Innych*, t. 2, Łódź 2011, s. 7.

<sup>5</sup> U. Tokarska, *Stawać się Panem Własnego Oblicza. O możliwościach intencjonalnych oddziaływań narracyjnych w biegu życia ludzkiego*, [w:] M. Straś-Romanowska, B. Bartosz, M. Żurko (red.), *Psychologia małych i wielkich narracji*, Warszawa 2010, s. 293–314.

Uczenie z biografii Innego może przybierać formy kontaktu bezpośredniego i pośredniego – poprzez pamiętniki, autobiografie, wywiady, reportaże medialne, blogi czy media społecznościowe<sup>6</sup>. Edukacyjna siła narracji biograficznej tkwi w jej zdolności do modelowania postaw, ułatwiania refleksji nad tożsamością i pokazywania możliwych dróg działania w trudnych sytuacjach życiowych<sup>7</sup>. W przypadku, gdy uczenie (się) z biografii Innego dotyczyć ma młodzieży sprawiającej trudności wychowawcze, zagrożonej niedostosowaniem społecznym lub wręcz niedostosowanej społecznie, aby przyniosło ono oczekiwane rezultaty, „właściciel” biografii musi być w jakiś sposób wyjątkowy, szczególny, budzący uznanie. Takim wzorem osobowym może być „człowiek bez barier”.

### 3. „Człowiek bez barier” jako wzór osobowy

Określenie „człowiek bez barier” nawiązuje bezpośrednio do organizowanego od 2003 roku przez Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji plebiscytu „Człowiek bez barier”, w którym uhonorowano już ponad 120 osób. W plebiscycie tym biorą udział osoby, które doświadczają niepełnosprawności o różnym charakterze, a przy tym cechują się niezwykle aktywną postawą życiową, zaangażowaniem społecznym i umiejętnością inspirowania innych. Ich biografie – nacechowane determinacją, pasją i działaniem przekraczającym własne ograniczenia – stają się nośnikami pozytywnych wzorców dla młodych ludzi poszukujących sensu, tożsamości i nadziei na pozytywną zmianę.

Idea i nazwa plebiscytu „Człowiek bez barier” nawiązuje do teorii psychotransgresjonizmu Józefa Kozieleckiego<sup>8</sup>, w tym do koncepcji człowieka transgresyjnego (*Homo transgressivus*), stanowiącej istotny wkład w psychologię humanistyczną i pedagogikę emancypacyjną. Człowiek transgresyjny to jednostka wewnątrzsterowna, świadoma siebie, intencjonalna i odpowiedzialna za podejmowane decyzje. Charakteryzuje ją wysoki poziom sprawczości, kreatywność, zdolność przewidywania oraz

---

<sup>6</sup> M. Nowak-Dziemianowicz, *Narracja – Tożsamość – Wychowanie. Perspektywa przejścia i zmiany*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, nr 3(55), s. 37–53.

<sup>7</sup> D. Urbaniak-Zajac, *Narracja a biograficzna perspektywa badawcza*, „Wychowawca” 2020, nr 4, s. 45–60.

<sup>8</sup> J. Kozielecki, *Psychotransgresjonizm*, Warszawa 2001.

orientacja na rozwój osobisty i przekraczanie granic zastanego porządku, w tym własnych ograniczeń<sup>9</sup>.

W ujęciu Kozieleckiego<sup>10</sup> transgresja nie stanowi jednorazowego aktu przekroczenia granicy, lecz konstytutywny proces kształtujący tożsamość podmiotu. To postawa, w której przekraczanie własnych ograniczeń – zarówno psychicznych, społecznych, jak i fizycznych – staje się istotą rozwoju i samoaktualizacji.

W świetle analiz narracji autobiograficznych prowadzonych przez Cierpiałowską<sup>11</sup>, „człowiek bez barier” jawi się jako osoba żyjąca w trybie permanentnego „stawania się”, nieustannie konfrontująca się z granicami oraz wypracowująca nowe drogi działania i sensu. Osoby określane mianem „ludzi bez barier” nie tylko pokonują trudności wynikające z niepełnosprawności czy marginalizacji społecznej, ale czynią z tych doświadczeń źródło przemiany – siebie i otaczającej rzeczywistości. Ich narracje biograficzne ukazują silną wewnętrzną motywację do działania i samodoskonalenia, odwagę w przełamywaniu schematów, zdolność przekształcania strat w zasoby oraz poczucie odpowiedzialności zarówno za siebie, jak i za innych.

W tym kontekście *Homo transgressivus* to nie figura heroiczna w sensie klasycznym, lecz podmiot głęboko samoświadomy, aktywnie współtworzący sens własnego życia, także w konfrontacji z doświadczeniami granicznymi. Postawa człowieka transgresyjnego zakorzeniona jest w aksjologii – przekraczanie granic dokonuje się nie tylko „ku sobie”, lecz także „ku innym”, stając się dla innych ludzi źródłem nadziei, inspiracji i zmiany społecznej. Jest to zarazem kategoria egzystencjalna i pedagogiczna, ukazująca wychowanie jako proces wyzwalań twórczej podmiotowości, a nie jedynie jako adaptację do zastanych norm.

#### 4. Założenia metodologiczne i wyniki badań własnych

Celem poznawczym prezentowanych badań była analiza opinii studentów pedagogiki resocjalizacyjnej oraz kierunków pokrewnych na temat

---

<sup>9</sup> J. Kozielecki, *Człowiek wielowymiarowy*, Warszawa 1996; K. Obuchowski, *Człowiek intencjonalny, czyli o tym, jak być sobą*, Poznań 2000.

<sup>10</sup> J. Kozielecki, *Spółczesność transgresyjna. Szansa i ryzyko*, Warszawa 2004.

<sup>11</sup> T. Cierpiałowska, *Poza granice niepełnosprawności. Transgresja: uwarunkowania – mechanizmy – efekty w (re)konstrukcjach autobiograficznych osób bez barier*, Kraków 2019.

możliwości wykorzystania transgresyjnych biografii „osób bez barier” w działalności wychowawczej i resocjalizacyjnej, a także zgłębienie ich osobistych doświadczeń związanych z tą problematyką. Natomiast celem praktycznym było zwrócenie uwagi na edukacyjny potencjał tych biografii oraz wskazanie sposobów jego zastosowania w pracy pedagogicznej i resocjalizacyjnej.

Problem główny został sformułowany w postaci pytania:

- Czy i w jakim zakresie edukacyjny potencjał transgresyjnych biografii „osób bez barier” jest dostrzegany przez studentów pedagogiki resocjalizacyjnej i kierunków pokrewnych?

Wobec tak postawionego problemu głównego, określono następujące problemy szczegółowe:

- Jakie są doświadczenia badanych studentów w zakresie ich osobistego uczenia się z biografii „osób bez barier”?
- Jakie są zdaniem badanych studentów walory uczenia się z biografii „osób bez barier”?
- Jakie sposoby uczenia się z biografii „osób bez barier” są w ocenie badanych studentów najbardziej efektywne?
- Czy i w jakim zakresie badani studenci wykazują gotowość wykorzystania biografii „osób bez barier” w swojej przyszłej pracy zawodowej?

Zastosowana strategia badawcza opierała się na procedurze sondażu pogłębionego<sup>12</sup>, w ramach której w pierwszym etapie zgromadzono dane ilościowe za pomocą sondażu diagnostycznego, z zastosowaniem techniki ankiety i przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety w opracowaniu własnym. Naarzędzie to zostało zweryfikowane w badaniu pilotażowym. W drugiej części badań zastosowana została technika wywiadu oraz kwestionariusz wywiadu. Zgromadzone dane jakościowe poddano analizie, która dzięki wykorzystaniu kodów opisowych była powiązana z procesem interpretacji. Tym samym przyjęto podejście mieszane, a dla zwiększenia trafności i wartości uzyskanego materiału badawczego zastosowano triangulację metodologiczną<sup>13</sup>.

Badania przeprowadzono w 2025 roku. Dobór respondentów miał charakter celowy. Prośbę o udział w badaniu skierowano do studentów wyższych uczelni w Krakowie kształcących studentów na kierunku

<sup>12</sup> R. Mirski, *Wywiad pogłębiony jako technika badawcza. Możliwości wykorzystania IDI w badaniach ewaluacyjnych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2017, t. 13, nr 3, s. 30–51.

<sup>13</sup> N.K. Denzin, *What is critical qualitative inquiry?*, [w:] G. Cannella, M. Pérez, P. Pasque (red.), *Critical Qualitative Inquiry*, Walnut Creek 2015, s. 31–50.

resocjalizacja, pedagogika resocjalizacyjna, a także innych kierunkach pedagogicznych. W pierwszej części badań uczestniczyło 119 studentów, z czego 65 (54,6%) respondentów stanowili studenci resocjalizacji, pedagogiki resocjalizacyjnej oraz resocjalizacji kreującej, a 54 (45,4%) badanych, studenci kierunków pedagogicznych. W badaniu wzięło udział 86 (72,3 %) kobiet i 33 (27,7 %) mężczyzn.

Do drugiej części badań, zaproszono 12 losowo wybranych studentów (10% badanej grupy).

Po uzyskaniu pisemnej zgody respondentów na udział w badaniu, poproszono ich o udzielenie odpowiedzi na dwa pytania:

Czy, a jeśli tak, to dlaczego biografie „osoby bez barier” warto – Twoim zdaniem -wykorzystywać w pracy wychowawczej i/lub resocjalizacyjnej?

Dlaczego możliwość wykorzystywania biografii „osób bez barier” w procesie wychowania i resocjalizacji nie jest należycie doceniona i często praktykowana?

Rozważając wypowiedzi respondentów dotyczące ich osobistych doświadczeń związanych z uczeniem się z biografii „osób bez barier”, można zauważyć przede wszystkim, że przekonanie, co do możliwości wpływu biografii wyjątkowych ludzi z niepełnosprawnością na życie drugiego człowieka wyraziło aż 87 (73,1%) badanych. Jednocześnie 63 (53%) respondentów stwierdza, że w ich życiu pojawiła się taka nieprzeciętna osoba z niepełnosprawnością. Ponadto w opinii 95 (79,8%) badanych historie „osób bez barier” mogą być inspirujące zarówno dla osób pełnosprawnych, jak i dla osób z niepełnosprawnością.

Określając, cenne w perspektywie osobistego uczenia się, zasoby „osób bez barier” respondenci najczęściej całkowicie zgadzali się ze stwierdzeniami:

- „Osoby bez barier mogą przykładem swojego życia inspirować do działania” – 60 (50, 4%) badanych,
- „Osoby bez barier mogą przyczyniać się do obalania stereotypów” – 56 (47%) badanych,
- „Historie życia osób bez barier uczą odwagi i dają szansę dostrzeżenia istniejących – mimo barier – trudności i możliwości” – 58 (48,7%) badanych.

Najmniej liczna była natomiast grupa przekonana, że „Biografie osób bez barier uczą umiejętności zjednywania sobie przychylności”. W tym przypadku na skali od 1 (całkowicie się nie zgadzam) do 5 (całkowicie się zgadzam) respondenci najczęściej wybierali 3 (45 osób, 37,8%).

W pytaniu otwartym dotyczącym sposobów realizowania uczenia z wykorzystaniem biografii „osób bez barier”, badani najczęściej wskazywali osobisty kontakt z człowiekiem bez barier (63; 52,94% respondentów), obejmujący rozmowy, wywiady, prelekcje prowadzone odbywające się w szkołach, ośrodkach wychowawczych i zakładach karnych, a także warsztaty. Studenci, którzy – jeszcze jako uczniowie – brali udział w takich spotkaniach, wspominają swoje odczucia związane z tymi sytuacjami. Egzemplifikacją może być następująca wypowiedź:

„Myślę, że najlepszą formą są spotkania na żywo – organizowane w szkołach czy innych placówkach. To właśnie wtedy dzieje się coś wyjątkowego. Sama, będąc w gimnazjum, kilkakrotnie brałam udział w takich wydarzeniach i za każdym razem wychodziłam poruszona. Te spotkania zostawały ze mną na długo, dawały do myślenia, budziły emocje, otwierały oczy na rzeczy, których wcześniej nie dostrzegałam”.

(studentka III roku pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej)

W wypowiedziach studentów bardzo często pojawiała się również propozycja wykorzystania social mediów, prowadzenia własnego kanału lub/i webinarów z udziałem „osób bez barier” (42; 35,3% respondentów). Nierzadko badani wskazywali w swoich wypowiedziach kilka różnych możliwości uczenia się z biografii. Jak zauważa jedna z badanych:

„Osoby z niepełnosprawnością mogą opowiadać o sobie w szkołach czy na uczelniach, pokazując, że mimo ograniczeń można czerpać radość z życia. Korzystne może być prowadzenie swojego kanału na YouTube w celu uczenia swoich widzów akceptacji siebie mimo bycia «innym»”.

(studentka III roku resocjalizacji)

Do nielicznych należały natomiast propozycje wykorzystania biografii Innego odnoszące się do wykorzystania publikacji książkowych, reportaży czy filmów biograficznych.

W badaniach sondażowych zapytano również respondentów o to, jak często – podczas odbywania praktyk studenckich – spotkali się z wykorzystaniem biografii „osób bez barier” w pracy wychowawczej i/lub resocjalizacyjnej. Przeprowadzone analizy wskazują, że respondenci najczęściej wybierali odpowiedź „raczej rzadko” (56 badanych; 47,1%), a odpowiedź „nigdy” zaznaczyło 26 (21,8%) badanych. Nikt z badanych nie wskazał odpowiedzi „bardzo często”.

Ponad połowa badanych jest zdania, że możliwość uczenia się z biografii niezwykłych osób z niepełnosprawnością nie jest odpowiednio doceniona i wykorzystywana w procesie wychowania i resocjalizacji. Odpowiedź „zdecydowanie nie” zaznaczyło 11 badanych (9,2%), a „raczej nie” 56 osób (47,1% badanych), podczas, gdy wskazanie „raczej tak” wybrało 16 (13,4%) badanych, a „zdecydowanie tak” zaledwie 6 respondentów (5% badanych).

Jednocześnie na pytanie „Czy w swojej przyszłej pracy zawodowej zamierzasz – jeśli tylko będziesz miał(a) taką okazję – wykorzystywać biografie *osób bez barier* w celach wychowawczych?”, prawie połowa badanych, tj. 57 studentów (47,8%) udzieliło odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak” – 16 studentów (13,4%).

Biorąc pod uwagę przeprowadzone analizy danych, wskazujące na to, że badani dostrzegają wartość uczenia się z biografii „osób z bez barier”, a jednocześnie ich doświadczenia w tym zakresie, związane z praktykami studenckimi które świadczą o niewielkim wykorzystaniu tego sposobu pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej, zwrócono się do 12 respondentów z prośbą o udział w wywiadzie. Badanie to miało na celu poszerzenie wyników sondażu diagnostycznego, poprzez poznanie osobistej perspektywy studentów i ustalenie przyczyn niedostatecznego wykorzystania potencjału tej metody z tzw. perspektywy pierwszego rzędu<sup>14</sup>.

Wypowiadając się na temat uczenia się z biografii „osób bez barier” w odniesieniu do pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej, respondenci wyraźnie dostrzegali walory takiego uczenia (się) i zwracali uwagę na wartość takich pozytywnych cech tych osób, jak niezwykła wytrwałość, silna motywacja i optymizm, mimo doświadczania znacznych trudności. Wypowiedzi badanych ukazują „osoby bez barier” jako wyjątkowy wzór do naśladowania i odnoszą się do dwóch zasadniczych aspektów.

Pierwszym z nich są wewnętrzne zasoby, które ograniczają człowieka w podejmowaniu działania i realizowaniu wyznaczonych celów, bądź też stanowią o jego sile i motywacji do działania. W opinii badanych, przykład wyjątkowych osób z niepełnosprawnością dowodzi, że można realizować siebie pomimo lub wbrew doświadczanym trudnościom. Egzemplifikację tego poglądu stanowią przykładowe wypowiedzi studentów:

---

<sup>14</sup> J. Piekarski, *Perspektywa uczestnicząca w badaniach empirycznych – zarys tematyczny*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2017, tom 2, nr 25, s. 267-289.

„Myślę, że Ci wyjątkowi ludzie mogą pokazać, że jedyne bariery, jakie istnieją to tylko te, które my sami sobie stawiamy. Przekazują nam wiarę, że mimo trudności człowiek jest zdolny do wielu nadprzeciętnych rzeczy i posiada w sobie wielką siłę”.

(student II roku resocjalizacji kreującej)

„Jeżeli już pokonują swoje bariery, to pokazują w jaki sposób można walczyć z ograniczeniami, które stawia nam nawet sam umysł. Osoby niepełnosprawne nieraz pokazują, że mogą być w czymś lepsze niż osoby pełnosprawne, wystarczy chęć, motywacja i ciężka praca, aby pokonać to czego się boimy. Ludzie mogą podziwiać takie osoby za ich wytrwałość”.

(studentka III roku pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej)

Drugi z aspektów, wyraźnie zaznaczający się w wypowiedziach badanych studentów, odnosi się do uwarunkowań poczucia zadowolenia z życia. W tym kontekście biografie „osób bez barier” posiadają znaczącą wartość w praktyce wychowawczej i resocjalizacyjnej, ponieważ nie określają dobrostanu człowieka za pośrednictwem wyglądu, pozycji społecznej, stanu posiadania czy poziomu sprawności. Jako przykład mogą posłużyć następujące wypowiedzi badanych:

„Oni (*osoby bez barier*) pokazują nam, że zdrowie i wygląd to nie wszystko i to nie wpływa na poziom radości z życia”.

(studentka II roku poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego)

„Można nauczyć się od nich doceniania małych rzeczy, które pozwalają patrzeć na świat z całkiem innej perspektywy”.

(studentka II roku pedagogiki resocjalizacyjnej)

Badani studenci, zapytani o przyczyny, dla których uczenie z biografii „osób bez barier” obecnie nie jest w placówkach wychowawczych i resocjalizacyjnych często stosowane, co wykazała analiza danych pozyskanych w ramach sondażu diagnostycznego, najczęściej wskazywali na brak umiejętności i chęci nauczycieli i wychowawców w zakresie organizacji takich spotkań.

„Myślę, że wychowawcom się nie chce, bo to wymaga trochę trudu. Trzeba kogoś takiego poszukać, nawiązać z nim albo z jakąś fundacją, co współpracuje z takimi osobami, kontakt. Trzeba to jakoś zorganizować, może

transport jakiś, jak ktoś jest na przykład na wózku. Pewnie to są symboliczne pieniądze, ale trzeba się o to postarać, napisać jakieś podanie, a ludzie nie mają czasu, może im się też po prostu nie chce. Sporo jest osób wypalonych zawodowo, chyba...”.

[student III roku pedagogiki resocjalizacyjnej]

W wypowiedziach badanych studentów przewija się także pogląd, że pracownicy placówek wychowawczych czy/i resocjalizacyjnych prawdopodobnie nie zdają sobie sprawy z ogromnego potencjału metody *uczenia z biografii*, a w ich pracy dominują metody tradycyjne, których skuteczność okazuje się niewielka. Przykładem może być następująca wypowiedź:

„Moim zdaniem możliwość wykorzystywania biografii osób bez barier w procesie wychowania i resocjalizacji nie jest należycie doceniona i praktykowana, ponieważ wiele osób nie zdaje sobie sprawy, jak potężnym narzędziem może być żywa historia człowieka, który pokonał przeciwności losu. W mojej opinii takie osoby często traktowane są jako «ciekawe przypadki», a nie jako realne narzędzie budowania wartości i zmiany postaw. W aktualnym systemie wychowawczym częściej wykorzystuje się wiedzę teoretyczną, a nie praktyczną”.

(studentka III roku pedagogiki resocjalizacyjnej)

Badani studenci zwracali także uwagę na fakt, że – mimo dokonującej się zmiany postaw wobec osób z niepełnosprawnością, osoby te wciąż postrzegane są jako wymagające wsparcia, niezaradne, a nie traktowane jako wzór do naśladowania.

„Niektórzy uważają, że historie takich osób są ciężkie i zbyt traumatyczne dla dzieci czy młodzieży. Na koniec, osoby z niepełnosprawnością dalej postrzegane są przez pryzmat ograniczeń, a nie ich możliwości”.

(studentka III roku pedagogiki resocjalizacyjnej)

## 5. Dyskusja wyników, podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone analizy zgromadzonego materiału badawczego wskazują, że studenci pedagogiki resocjalizacyjnej i kierunków pokrewnych rozpatrują niepełnosprawność, zgodnie ze współczesnym jej ujęciem,

w perspektywie zdrowia człowieka i związanych z jego dobrostanem czynników, a nie jego ograniczeń<sup>15</sup>. Wypowiedzi badanych można rozważać jako kwestionujące powszechne ujęcie sprawności i skłaniające do spojrzenia na doświadczenie niepełnosprawności z perspektywy konkretnej osoby, z uwzględnieniem jej własnych układów odniesienia<sup>16</sup>.

Biografie „osób bez barier” stanowią dla badanych źródło zmiany osobistej i posiadają wartość w praktyce wychowawczej i resocjalizacyjnej. Historia „człowieka bez barier” jest więc zarazem jej własnym „otwartym projektem tożsamościowym”<sup>17</sup>, jak i punktem odniesienia dla wyborów, decyzji i zmian w życiu innych osób.

Uzasadniając wartość uczenia się z biografii, badani przypisali „osobom bez barier” cechy właściwe „*homo transgressivus*”<sup>18</sup>. Ukazanie osoby z niepełnosprawnością, jako sprawczej, kreatywnej i dążącej do samorozwoju może mieć, w opinii respondentów, nie tylko istotne znaczenie dla ucznia/wychowanka, ale jest też ważne dla pokonywania mitów i stereotypów dotyczących osób z niepełnosprawnością, które, zdaniem badanych, nadal funkcjonują w świadomości społecznej jako biorcy, osoby wymagające wsparcia.

Przeprowadzone analizy pozwalają zatem rozważyć uczenie się z biografii „osób bez barier” przede wszystkim w perspektywie roli autorytetów w pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej. W świetle badań przeprowadzonych wśród wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, autorytetem są bowiem dla badanych te osoby, które osiągają sukcesy, są dobre i godne zaufania, odznaczają się siłą charakteru i charyzmą<sup>19</sup>. Jednocześnie, wybory dotyczące wartości preferowanych przez młodzież wskazują, że przynajmniej deklaratywnie, skłaniają się oni ku wartościom allocentrycznym, akceptującym wartość samej osoby<sup>20</sup>.

Badani dostrzegają istotny potencjał edukacyjny w biografiach ludzi, którzy pomimo doświadczenia niepełnosprawności, aktywnie przekraczają zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne ograniczenia, samodzielnie

<sup>15</sup> World Health Organization, *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia*, Geneva 2001.

<sup>16</sup> A. Twardowski, *Kulturowy model niepełnosprawności wyzwaniem dla pedagogiki specjalnej*, „Studia Edukacyjne” 2023, nr X, s. 19–31.

<sup>17</sup> E. Dubas, *Uczenie się z własnej biografii jako egzemplifikacja biograficznego uczenia się*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2017, nr 4(1), s. 63–87.

<sup>18</sup> D. Gorajewska, *Fakty i mity o osobach z niepełnosprawnością*, Warszawa 2006.

<sup>19</sup> T. Bobrowski, *Postrzeganie autorytetu wychowawcy przez starszych podopiecznych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych na terenie miast Zagłębia i okolic*, „Nauczyciel i Szkoła” 2005, nr 3–4, s. 28–29.

<sup>20</sup> M. Karwatowska, *Autorytety w opiniach młodzieży*, Białystok 2012, s. 51.

kształtując swoje życie oraz podejmując odpowiedzialność za własne decyzje. Taka postawa, w myśl koncepcji transgresji Józefa Kozińskiego<sup>21</sup>, określa człowieka jako istotę zdolną do twórczej samorealizacji.

Kontakt z biografiami „osób bez barier” sprzyja jednak nie tylko auto-refleksji nad możliwością zmiany i rozwoju nawet w obliczu sytuacji trudnych czy traumatycznych. Respondenci zauważają również, że historie „osób bez barier” mogą przyczynić się do zmiany społecznego wizerunku osób z niepełnosprawnością, przesuwając narrację z perspektywy deficytu na perspektywę sprawczości i możliwości.

W opinii badanych, najbardziej efektywną formą uczenia się z biografii „osób bez barier” jest bezpośredni kontakt z tymi osobami, realizowany poprzez prelekcje, wykłady, rozmowy oraz warsztaty. Respondenci dostrzegają również potencjał współczesnych mediów jako platformy do popularyzacji tych biografii i promowania postaw transgresyjnych.

Większość uczestników badania rozważa zastosowanie metody uczenia (się) z biografii w swojej przyszłej pracy zawodowej, jednakże zauważają, że podczas praktyk studenckich mieli ograniczone możliwości zetknięcia się z takimi formami edukacji. Jednocześnie wskazują na niedostateczne docenianie potencjału metody biograficznej przez nauczycieli i wychowawców, co może wynikać z braku odpowiedniego przygotowania metodycznego oraz niedostatecznej świadomości jej wartości w procesie edukacyjnym i resocjalizacyjnym.

Aktywna postawa wobec biografii, tak własnej, jak i osób, które postrzegamy jako wyjątkowe wiąże się z refleksją i rekonstrukcją, kreowaniem siebie i własnego świata. W tym kontekście włączenie uczenia się z biografii „osób bez barier” do praktyki wychowawczej i resocjalizacyjnej jest w pełni uzasadnione.

---

<sup>21</sup> J. Koziński, *Koncepcja transgresyjna człowieka. Analiza psychologiczna*, Warszawa 1997.

## Bibliografia

### Literatura

1. Bartkowicz Z., *Skuteczność resocjalizacji – w kręgu drażliwych pytań*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, nr 2
2. Bobrowski T., *Postrzeganie autorytetu wychowawcy przez starszych podopiecznych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych na terenie miast Zagłębia i okolic*, „Nauczyciel i Szkoła” 2005, nr 3–4
3. Cierpiałowska T., *Poza granice niepełnosprawności. Transgresja: uwarunkowania – mechanizmy – efekty w (re)konstrukcjach autobiograficznych osób bez barier*, Kraków 2019
4. Cierpiałowska T., *Studenci z niepełnosprawnościami. Problemy funkcjonowania edukacyjnego i psychospołecznego*, Kraków 2009
5. Denzin N.K., *What is critical qualitative inquiry?*, [w:] Cannella G., Pérez M., Pasque P. (red.), *Critical Qualitative Inquiry*, Walnut Creek 2015
6. Dubas E., *Uczenie się z własnej biografii jako egzemplifikacja biograficznego uczenia się*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2017, nr 4(1)
7. Dubas E., Świtalski W. (red.), *Uczenie się z biografii Innych*, t. 2, Łódź 2011
8. Dubas E., *Uczenie się z biografii Innych – wprowadzenie*, [w:] Dubas E., Świtalski W. (red.), *Uczenie się z biografii Innych*, t. 2, Łódź 2011
9. Gorajewska D., *Fakty i mity o osobach z niepełnosprawnościami*, Warszawa 2006
10. Karwatowska M., *Autorytety w opiniach młodzieży*, Białystok 2012
11. Kozielecki J., *Człowiek wielowymiarowy*, Warszawa 1996
12. Kozielecki J., *Koncepcja transgresyjna człowieka. Analiza psychologiczna*, Warszawa 1997
13. Kozielecki J., *Psychotransgresjonizm*, Warszawa 2001
14. Kozielecki J., *Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko*, Warszawa 2004
15. Mirski R., *Wywiad pogłębiony jako technika badawcza. Możliwości wykorzystania IDI w badaniach ewaluacyjnych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2017, t. 13, nr 3
16. Nowak-Dziemianowicz M., *Narracja – Tożsamość – Wychowanie. Perspektywa przejścia i zmiany*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, nr 3(55)
17. Obuchowski K., *Człowiek intencjonalny, czyli o tym, jak być sobą*, Poznań 2000
18. Piekarski J., *Perspektywa uczestnicząca w badaniach empirycznych – zarys tematyczny*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2017, tom 2, nr 25
19. Szyszka M., *Sytuacja tradycyjnego autorytetu dzisiaj*, [w:] Rewera M. (red.), *Wzory i autorytety młodzieży*, Warszawa 2023

20. Tokarska U., *Stawać się Panem Własnego Oblicza. O możliwościach intencjonalnych oddziaływań narracyjnych w biegu życia ludzkiego*, [w:] Straś-Romanowska M., Bartosz B., Żurko M. (red.), *Psychologia małych i wielkich narracji*, Warszawa 2010
21. Twardowski A., *Kulturowy model niepełnosprawności wyzwaniem dla pedagogiki specjalnej*, „Studia Edukacyjne” 2023, nr 68
22. Urbaniak-Zajac D., *Narracja a biograficzna perspektywa badawcza*, „Wychowawca” 2020, nr 4

### Inne

1. World Health Organization, *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia*, Geneva 2001